

הויכוח על מועד ההכרזה על הקמת המדינה, הקמת צה"ל ופירוק

המחתרות

מבוא

ב-12 למאי 1948 התקיימה בתל אביב פגישה של מנהלת העם (מעין ממשלה זמנית), כשעל הפרק הייתה השאלה: האם להכריז על הקמת מדינה ב-14 למאי או האם לקבל את הצעת האו"ם וארה"ב לדחיית מועד ההכרזה ולהפסקת אש של שלושה חודשים שבמהלכן אסור ליהודים ולערבים להתחמש.

הישיבה התקיימה בזמן שעדיין מתרחשת מלחמה בין היהודים לערבים, עדיין ישנם ישובים מבודדים ותחת מצור, כגון ירושלים, שלושה חברי מנהלת העם לא הגיעו כיוון ששניים היו נצורים בירושלים ואחד מהם בארצות הברית.

חברי מנהלת העם היו צריכים להכריע בשאלה זו כאשר ברור היה שכל החלטה שתתקבל תלווה בסיכונים ובהשפעות נוספות.

סיבות/ גורמים/ שיקולים בעד להכריז על הקמת מדינה ב-14/5/48:

- למרות שברור שהכרזה על מדינה תגרום למדינות ערב לפלוש אלינו, נוכל להתמודד עם פלישה זו באמצעות מוטיבציה רבה שתהיה ללוחמים כדי להגן על המדינה, הגעתם של כוחות מח"ל וגח"ל ובזכות נשק שהגיעו מעסקת הנשק עם צ'כוסלובקיה.
- הצעת האו"ם וארה"ב איננה טובה לנו מכיוון שאם נסכים לה, היא אומנם מונעת מאיתנו והמערבים להתחמש אבל היא לא מונעת ממדינות ערב להתחמש וזה יפעל לרעתנו.
- מדובר בניצול של הזדמנות חד פעמית שכן הבריטים עוזבים ועלינו להכריז על מדינה כדי שלא ייווצר בארץ "חלל ריק"/וואקום שלטוני, כלומר אזור ללא שליטה. בנוסף האו"ם אישר את רעיון המדינה ליהודים ואסור לנו עכשיו לוותר על החלטה שכבר התקבלה.
- אם נכריז על מדינה, נוכל להכריז על גיוס חובה ונוכל להטיל מיסים כדי להתמודד עם המלחמה הצפויה ועם מימונה בתוקף היותנו מדינה עצמאית וריבונית, כמו גם האפשרות שתהיה לנו לאפשר עלייה המונית ובאופן שיסייע לכוחות הלוחמים.

סיבות בעד לדחות את מועד ההכרזה ולקבל את הצעת האו"ם וארה"ב:

- אם נסרב להצעתה של ארה"ב, היא לא תסייע לנו במלחמה, זה היה תנאי שהציבה, דבר שעלול שלא לסייע לנו להתמודד בהצלחה עם המשך המלחמה.
 - אם נסרב להצעת האו"ם, הוא עלול להטיל עלינו "אמברגו"/חרם על קניית נשק, דבר שעלול לפגוע ביכולת שלנו להתמודד עם המשך המלחמה.
 - עלינו להסכים להצעת האו"ם וארה"ב אחרת אם נכריז על מדינה, אז מדינות ערב יפלוש אל המדינה שזה עתה הוקמה והסיכויים לשרוד כמדינה יהיו קלושים.
 - המלך חוסיין שינה את דעתו והודיע כי במקרה של הכרזה, גם ירדן תצטרף למדינות ערב במלחמה מול ישראל, דבר שמגביר את כוחן של המדינות הצפויות לפלוש.
- בדיון שהתקיים על טיעונים נוספים למשל שחיכינו 2000 שנה לרגע זה ושאסור להחמיצו, שיש לקיים את החלטת האו"ם מלפני חצי שנה שהתקבלה בהצבעה דמוקרטית. בסופו של דבר, ברוב של 6 (בן גוריון בראשם) מול 4, הוחלט להכריז על הקמת מדינה ביום שישי, ה' באייר תש"ח/ 14 במאי 1948, בשעה 16:00 אחר הצהריים בזמן שעדיין מתקיימת מלחמה, מספר שעות לפני העזיבה של הבריטים את הארץ. בהכרזה הובאו הצדקות להקמתה של מדינה, הובהר שהיא תהיה בעלת אופי יהודי ודמוקרטי, בן גוריון קורא למדינות ערב לקיים שלום עם המדינה החדשה, אין בהכרזה כל אזכור לגבולות של המדינה וזאת מכיוון שבן גוריון לא רצה להגביל את הכוחות הלוחמים והוא רצה שלמדינה החדשה יהיה שטח רב ככל האפשר, כזה שאף גדול יותר מהשטח שהובטח לנו בתוכנית החלוקה.

הקמת צה"ל ופירוק המחתרות

בשבועיים לאחר ההכרזה על הקמת המדינה הוקם "צבא הגנה לישראל" - צה"ל. דוד בן גוריון שהיה ראש הממשלה הזמני הגיע להסכם עם ארגוני האצ"ל, הלח"י וההגנה ולפיו הארגונים יתפרקו ואנשיהם ישולבו בצבא.

ב-1 ביוני 1948 פורסמה "פקודת הקמת צה"ל", הצבא התבסס על התשתית של ארגון ההגנה (שכן הוא היה הארגון הגדול ביותר) והדבר מהווה מעבר מיישוב למדינה שכן החיילים נשבעו אמונים למדינה. תהליך הקמת צה"ל הוא תהליך קשה מאוד. ארגוני המחתרת האצ"ל והלח"י היו במשך תקופה מסוימת לפני תנועת המרי ואף אחרי שהתפרקה לאויבים ושונאים של האחד את השני (הכוונה שהאצ"ל והלח"י שנאו את ההגנה ולהיפך). כמו כן, היה מדובר בתקופה שבה האצ"ל היה נאמן למנחם בגין, שהיה שנוא על בן גוריון וההפך. היה קושי רב בשל העובדה שעם הקמת צה"ל היו צריכים הלוחמים לשעבר לשתף פעולה כחיילים ואף לקבל פקודות מהמפקדים שנמנו על לוחמי ארגון ההגנה השנואים עליהם. בן גוריון פירק את המחתרות וחתר להקמת צה"ל בשל מספר סיבות עיקריות:

- סיבה מקצועית: בכל מדינה דמוקרטית וריבונית יש צבא אחד עם היררכיה, מפקדים המנהלים את האימונים והתוכניות המבצעיות ולשם כך יש לקיים רשות ממלכתית אחת ולא מספר גופים מפלגתיים פוליטיים, אשר יפעל על פי קו מוסכם, בייחוד על רקע חילוקי הדעות שהיו בזמן המנדט בין המחתרות.
- בלימת הפלישה: קשה היה להתמודד מול 5 צבאות סדירים של מדינות ערב, כאשר יש מחתרות שפעלו ללא תיאום ולכן הקמת הצבא האחד הייתה הכרח מול מציאות זו.
- סיבה פוליטית: מניעת השפעתם של גופים פוליטיים באמצעות הקמת צבא אחד מאוחד הכפוף לרשות המבצעת בלבד. האצ"ל היה מזוהה עם בגין ולעתיד מפלגת חירות, ההגנה הזדהה עם הנהגת היישוב ובראשם בן גוריון והפלמ"ח עם הזרם הפוליטי שבעתיד יקרא מפ"ס. בן גוריון לא רצה שלמפלגות הפוליטיות יהיו "צבאות פרטיים" אלא שהם יהיו מנותקים לחלוטין מגוף זה.
- גיוס חובה: הקמת הצבא יאפשר גיוס המבוסס על גיוס חובה ולא התנדבות, וכך הכוח הצבאי היהודי יגדל ויהיה חיוני מול צבאות מדינות ערב.

ההשפעות של פירוק המחתרות והקמת צה"ל היו:

- השלמת תהליך הגיבוש של צה"ל לצבא יחיד שאמור להיות גוף ממלכתי אפוליטי.
- פגיעה בצה"ל בעקבות נטישת רבים ממפקדי הפלמ"ח את הצבא בעיצומה של המלחמה.
- פרשת אלטלנה (תובא בהמשך).

ארגון הפלמ"ח התנגד להתפרקות ודרש להישאר קיים וזאת מכיוון שלטענתו הוא תמיד נשמע להנהגת היישוב ולא פעל באופן סורר כמו הלח"י והאצ"ל. בן גוריון סירב לדרישתם, גם בשל הסיבה הפוליטית וגם מכיוון שנקט באופן שוויוני כלפי כלל המחתרות. לבסוף הפלמ"ח פורק באוקטובר 1948.

פרשת אלטלנה

בתחילת יוני 1948 עושה את דרכה לארץ ספינת מעפילים עם 930 יהודים ונשק שאותו רכש ארגון האצ"ל מצרפת.

בחודש זה, מתרחש השלב השני של מלחמת העצמאות וצה"ל כבר פועל למעלה מחודש כאשר חיילי המחותרות שולבו בתוכו.

ארגון האצ"ל והעומד בראשו בגין, דרשו ש-20% מהנשק יועבר למחסני האצ"ל (הם טענו שאנשיהם ששולבו בצבא לא קיבלו נשק מתאים והם רצו לתגבר בנשק זה כוח של האצ"ל שלחם בירושלים). דוד בן גוריון שהיה ראש הממשלה הזמני, סירב לדרישה זו וטען שכל הנשק צריך להימסר לידי צה"ל. הספינה הגיעה אל חוף ויתקין, המעפילים החלו לרדת ונשק הורד גם כן, התפתח בין אנשי האצ"ל שעל הספינה לבין כוח צה"ל במקום תקרית ירי שבמהלכה נהרגו מספר אנשים, הספינה חזרה אל הים ולמחרת עגנה מאות מטרים מחוף תל אביב.

דודו בן גוריון, לאחר משא ומתן שנמשך מספר שעות, הציב אולטימטום: או שכל הנשק יימסר לידי צה"ל או שהאצ"ל ישא בתוצאות, וזאת במקביל לכך שכל העת ישנן תקריות ירי בין הצדדים. במהלך יום זה הגיעו שמועות על חילופי אש בין האצ"ל לבין כוח צה"ל שהיה בחוף תל אביב אל אנשי האצ"ל ששולבו ביחידות הצבא. שתי פלוגות שמקורם באצ"ל נטשו את בסיסם שבבאר יעקב ונסעו לתל אביב על מנת לסייע לחבריהם.

בשעה 16:00, מועד סיום האולטימטום, כאשר האצ"ל לא נתן את תשובתו עדיין, הוחלט לירות מספר פגזים אל הספינה והיא טבעה ביחד עם הנשק. בתום אירוע זה קרא בגין "לא למלחמת אחים" ואנשי האצ"ל שולבו סופית בצבא.

בסיומו של אירוע זה נהרגו 19 יהודים מירי כוחותינו על כוחותינו (16 אנשי אצ"ל ו-שלושה חיילי צה"ל). האירוע ממחיש עד כמה היה קשה להקים את הצבא ולפרק את המחותרות, שכן:

- העובדה שהאצ"ל פעל לייבא נשק כגוף נפרד על אף שצה"ל כבר הוקם, והדרישה של בגין להעביר חלק מהנשק לכוחותיו בירושלים, מבטאות את הכוח שעדיין נותר בידי ארגונים עצמאיים.
- חוסר היכולת להגיע להבנה בין שני הצדדים מי יקבל את הנשק לפני שיחולק, לעימות שהוביל לחילופי אש ונפגעים. העימות מבטא את אווירת אי האמון בין הארגונים על רקע היריבות ביניהם בשנים קודמות.
- הסירוב של בגין ואנשיו להיענות לאולטימטום של בן גוריון מבטא את הקושי של יוצאי המחותרות לקבל מרות לאומית.
- העובדה שהפרשה הסתיימה בהרוגים, פצועים ובאובדן נשק שהיה חיוני למדינה בעיצומה של מלחמה, וכמעט התפתחה לכדי מלחמת אזרחים, מעידה על האיבה שהייתה בין המחותרות ומבטאת את הפוטנציאל ההרסני של האיבה.
- עד כמה היו לוחמי האצ"ל נאמנים למסגרתם המקורית, עד כמה החשדנות ואי האמון שררה בין בגין לבן גוריון וכמובן הסכנה של מרד בצבא (נטישת שתי הפלוגות את בסיסם).

